

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Кафедра документознавства і музейної справи

Проректор з науково-педагогічної
і навчальної роботи та рекрутації
проф. Гаврилюк С. В.

15.03.2017 р.

АТРИБУЦІЯ ТА ЕКСПЕРТИЗА ПАМ'ЯТОК ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ

Робоча програма
навчальної дисципліни
професійної та практичної підготовки бакалавра
напряму 6.020100 «Музейна справа і охорона пам'яток історії та культури»

Луцьк 2017

Робоча програма навчальної дисципліни професійної та практичної підготовки «Атрибуція та експертиза пам'яток історії та культури» для студентів напряму підготовки 6.020100 «Музейна справа і охорона пам'яток історії та культури». – 28 с.

«27» лютого 2017 р.

Розробник : Дмитренко Алла Адамівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри документознавства і музейної справи

Рецензент : Кінд-Войтюк Наталія Василівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри нової і новітньої історії України

Робоча програма навчальної дисципліни затверджена на засіданні кафедри документознавства і музейної справи, протокол № 7 від 27 лютого 2017 р.

Завідувач кафедри : [підпис] проф. Бондаренко Г. В.

Робоча програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною комісією історичного факультету, протокол № 4 від 2 березня 2017 р.

Голова науково-методичної комісії факультет [підпис] канд. іст. наук, проф. Карліна О. М.

Робоча програма навчальної дисципліни схвалена науково-методичною радою університету, протокол № 6 від 15.03. 2017 р.

Вступ

Робоча програма навчальної дисципліни «Атрибуція та експертиза пам'яток історії та культури» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ОКР «бакалавр», напряму підготовки 6.020100 «Музейна справа і охорона пам'яток історії та культури».

Об'єктом вивчення навчальної дисципліни є пам'ятки історії та культури.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є методи наукового визначення та опису пам'яток історії та культури, що дозволяють на основі комплексного міждисциплінарного підходу встановити їх автентичність і цінність.

Міждисциплінарні зв'язки навчальної дисципліни. Курс «Атрибуція та експертиза пам'яток історії та культури» вивчається на третьому курсі і тісно пов'язаний з такими навчальними дисциплінами як «Музеєзнавство», «Пам'ятокзнавство», «Історія матеріальної культури», «Спеціальні історичні дисципліни», «Науково-фондова робота музеїв», «Науково-дослідна робота музеїв», «Експозиційна робота музеїв» та ін.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів :

1. Методи та методики атрибуції та експертизи культурно-історичних цінностей.
2. Культурно-історичні цінності як об'єкти атрибуції та експертизи .

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика дисципліни
Кількість кредитів : 4	0201 – Культура	денна форма навчання
	6.020100 – Музейна справа і охорона пам'яток історії та культури	навчальна дисципліна професійної та практичної підготовки
Модулів : 3	бакалавр	Рік підготовки : 3
Змістових модулів : 2		Семестр : 6
ІНДЗ : є		Лекції : 34 год.
Загальна кількість годин : 144		Практичні (семінари) : 34 год.
Тижневих годин : аудиторних : 4 самостійної роботи : 4 індивідуальної роботи : 2		Самостійна робота : 38 год.
		Індивідуальна робота : 38 год.
		Форма контролю : <u>екзамен</u>

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Атрибуція та експертиза пам'яток історії та культури» є оволодіння студентами основними методами наукової атрибуції та експертизи культурно-історичних цінностей; теоретичними і практичними знаннями і навичками по атрибуції та експертизі пам'яток історії та культури. Формування у студентів усвідомлення необхідності збереження та вивчення матеріальної і духовної спадщини народу.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Атрибуція та експертиза пам'яток історії та культури» є :

- ознайомлення студентів з історією становлення і сучасним розумінням атрибуції й експертизи пам'яток історії та культури;

- оволодіння критеріями вибору і застосування диференційованого підходу до різних видів пам'яток в залежності від матеріалу, техніко-технологічних особливостей виготовлення та декорування;
- опанування основами методики наукового опису й аналізу різних видів пам'яток історії та культури (музейних предметів) : одягу, творів мистецтва, зброї, упряжі і спорядження коня, кераміки, металевих виробів, писемних і образотворчих пам'яток та ін.;
- формування практичних навичок складання наукових паспортів та експертних висновків на різноманітні об'єкти культурної спадщини.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні :

знати :

- історію становлення атрибуції та експертизи пам'яток історії та культури (музейних пам'яток);
- сучасні підходи до атрибуції та експертизи пам'яток;
- відображення особливостей атрибуції та експертизи пам'яток у нормативних документах;
- види експертизи та їх застосування до різних матеріалів;
- методику наукового вивчення різних груп пам'яток : тканини, дерево, кераміку, метал, скло, камінь, твори декоративного мистецтва, писемні пам'ятки, фотоматеріали, нумізматичні і фалеристичні та ін. колекції;
- специфіку складання наукового паспорта та експертного висновку на об'єкти культурної спадщини.

вміти :

- застосовувати сучасну методику атрибуції та експертизи пам'яток;
- проводити атрибуцію та експертизу пам'яток у відповідності з нормативними документами;
- здійснювати загальну атрибуцію та експертизу різних груп пам'яток;
- складати наукові паспорти та експертні висновки на різні види пам'яток історії та культури.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 144 години / 4 кредити ECTS.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Методи та методики атрибуції та експертизи культурно-історичних цінностей

Тема 1. Вітчизняне та міжнародне законодавство про культурну спадщину, культурні цінності, пам'ятки історії та культури

Мета та завдання навчального курсу «Атрибуція та експертиза пам'яток історії та культури». Зміст дисципліни.

Визначення культурних цінностей. Суть та основні умови існування цінностей. Кількісні та якісні характеристики поняття «цінності». Культурні цінності як особливий підтип цінностей. Інституціоналізація терміну «культурні цінності». Українське законодавство про суть культурних цінностей. Перелік культурних цінностей.

Культурна спадщина як система. Суть поняття «спадщина». Становлення терміну «культурна спадщина». Основні наукові концепції. Культурна спадщина як частину загальної спадщини людства. Концепція неподільності культурного надбання з природою. Конституція України про культурну спадщину. Визначення поняття «культурна спадщина» у Законі України «Про охорону культурної спадщини».

Співвідношення понять «культурні цінності» та «культурна спадщина».

Пам'ятки історії та культури і об'єкти культурної спадщини. Суть понять та їх співвідношення. Основні види пам'яток історії та культури. Класифікація об'єктів культурної спадщини за типами та видами.

Нормативно-правові основи переміщення культурних цінностей через митний кордон України. Нормативно-правові документи, які регулюють відносини, пов'язані з переміщенням культурних цінностей України. Державна служба контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України (ДСКПКЦ). Процедура вивезення культурних цінностей. Свідоцтво на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей з території України. Ввезення культурних цінностей. Порядок використання вилучених або конфіскованих культурних цінностей. Культурні цінності, що підлягають поверненню до України і з території України

Тема 2. Атрибуція як наукова галузь та комплекс досліджень

Основні етапи наукового опрацювання музейних предметів : атрибуція, класифікація, інтерпретація. Зміст поняття «атрибуція». Мета атрибуції. Особливості атрибуції різних джерел. Форми описів музейних предметів. Схема атрибуції : основні параметри. Науково-методичне забезпечення атрибутивних робіт.

Знавецтво як основа атрибуції. Суть знавецтва та його мета. Знавецька експертиза як частина науково-дослідної роботи. Знавці. Класифікація знавців : «знавці-колекціонери», «знавці-музейники», «знавці-художники», «знавці-меценати». Основні етапи знавецтва.

Початок колекціонування творів мистецтва і формування методу знавецтва. «Атрибуційні захоплення» Лоренцо Гіберті («Коментарі»), Джорджо Вазарі («Життєписи найславетніших живописців, скульпторів та архітекторів»), Карла ван Мандера («Життєписи художників») та ін.

Знавецький метод кінця XIX — XX ст. і початок становлення наукової атрибуції. Формування мистецтвознавця-професіонала. «Інтуїтивний метод». «Художньо-критичні праці з італійського живопису Дж. Мореллі. «Атрибуційний метод» Мореллі. «Грамматика художньої мови» Мореллі як основа атрибуційного методу. «Живописці італійського відродження» Б. Бернсона та його «метод художнього розпізнавання». Основні види джерел визначення художніх творів : документи, традиція, картина. Атрибуційний метод Макса Фрідлендера. Інші теоретики і практики атрибуційного методу вивчення мистецтва : Теодор Фрیمмель, К. Фолль, К. Гофстеде де Гроот, В. Боде та ін.

Особливості вивчення і опису музейних колекцій : питання історіографії. Неоднозначність розуміння атрибуційної роботи в українському музеєзнавстві. Розробка проблем атрибуції російськими дослідниками. Видання радянського часу з атрибуції музейних предметів (1950-1970-і рр.). Атрибуційний метод Б. Віппера («До проблеми атрибуції»). Атрибуція як «пробний камінь» науково-дослідної роботи в музеї. Основні «випадки» атрибуції.

Сучасні дослідження з проблем атрибуції. Музейні видання в цій області. Методичні рекомендації різних музеїв по опису музейних предметів. Опис різних категорій музейних предметів в науковій літературі : огляд видань.

Нормативно-правові акти, що регулюють проведення атрибуції культурних цінностей (музейних предметів, об'єктів культурної спадщини). Поняття : «наукова атрибуція», «первинна атрибуція», «розгорнута атрибуція», «особлива атрибуція», «музейна атрибуція».

Основні етапи вивчення пам'ятки. Визначення матеріалу пам'ятки. Визначення утилітарного призначення пам'ятки. Технологія її виготовлення. Стилiстичний аналіз форми пам'ятки. Аналіз сюжету та інших образотворчих мотивів і написів, що входять в композицію декору пам'ятки. Вивчення марок, клейм, написів, підписів, виробничих знаків. Залучення методів суміжних гуманітарних наук для проведення експертизи та атрибуції (геральдика, палеографія, епіграфіка і т. п.).

Проблеми стандартизації опису музейних пам'яток в різних країнах. Структура опису музейних пам'яток.

Паспорт наукового опису музейного предмету. Основні параметри предмета. Опис. Процедури, здійснювані з предметом. Методичні рекомендації щодо заповнення паспорта. Загальні правила заповнення окремих полів.

Тема 3. Експертиза культурно-історичних спільностей

Суть поняття «експертиза». Значення експертної діяльності у сфері культурно-історичних цінностей. Мета проведення експертизи. Основні завдання наукової експертизи. Мистецтвознавча експертиза. Музейна експертиза. «Атрибуція» та «експертиза» : співвідношення понять.

Нормативно-правова база експертизи пам'яток : Закони України «Про наукову та науково-технічну експертизу», «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей». Постанови «Про затвердження Порядку проведення державної експертизи культурних цінностей та розмірів плати за її проведення», «Методика грошової оцінки пам'яток». Інструкції «Про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через державний кордон України», «Про порядок визначення оціночної та страхової вартості пам'яток Музейного фонду України». Наказ «Перелік державних установ, закладів культури, інших організацій, яким надається право проведення державної експертизи культурних цінностей» та ін.

Види експертизи. Попередня, первинна, повторна, додаткова, контрольна наукова, науково-технічна, традиційна, комплексна наукова та ін. експертиза. Види експертизи за ступенем складності : проста і складна. Оціночна експертиза культурних цінностей. «Державна» та «митна» експертиза культурних цінностей».

Експертний висновок та його основні компоненти.

Об'єкти і суб'єкти експертної діяльності. Експерти. Мистецтвознавці. Функції експертів. Перелік державних установ, що мають право на проведення експертизи різних груп культурних цінностей. Музейні і архівні установи Волинської області, яким надане право проведення державної експертизи культурних цінностей. Об'єкти експертизи. Ідентифікація об'єкта експертизи.

Місце атрибуції та експертизи в сучасній музейній роботі. Закон України «Про музеї та музейну справу» про страхування пам'яток музейного фонду, що тимчасово вивозяться для експонування на виставках або для реставрацію і підлягають обов'язковому страхуванню. Порядок встановлення оціночної та страхової вартості музейних предметів.

Атрибуція та експертиза пам'яток історії та культури в умовах антикварного ринку. Оцінка культурних цінностей. Категорії оцінювачів. Оціночна вартість. Аукційна ціна.

Тема 4. Сучасні методи експертизи культурних цінностей

Види експертизи (візуальна, техніко-технологічна, комплексна). Їх застосування до різних видів матеріалів.

Поняття і зміст комплексної експертизи культурних цінностей. Історико-мистецтвознавчий стилістичний аналіз. Іконографічний аналіз. Архівно-документальна експертиза. Контактні і безконтактні методи.

Лабораторні техніко-технологічні дослідження матеріальної структури пам'ятки. Фізико-хімічні методи дослідження. Аналіз хімічного складу матеріалів.

Сучасні неруйнівні методики аналізу об'єктів культурної спадщини. Тестування ультрафіолетовим (УФ) випромінюванням. Властивості ультрафіолетового випромінювання та їх застосування при проведенні експертизи культурних цінностей. Використання УФ-випромінювання у музейній та експертній практиці для дослідження фарбового шару творів живопису. Виявлення зображення, що знаходиться під верхнім зображувальним шаром (підписи, написи). Дослідження настінного живопису. Аналіз стану збереження предмету (втрати і реставраційні втручання) та ін. Фотофіксація при УФ-випромінюванні.

Інфрачервона рефлектографія. Властивості інфрачервоного (ІЧ) випромінювання та його застосування при проведенні експертизи. Використання ІЧ-випромінювання для

виявлення та аналізу змін у фарбовому шарі (авторські переробки, поверхові і глибинні реставраційні зміни, поновлення, підробки, фальсифікації); підписів і написів (існуючих та зниклих). Виявлення індивідуальних особливостей малюнка конкретного автора і порівняння їх з еталоном.

Рентгенографічний аналіз культурних цінностей. Властивості рентгенівського випромінювання та їх застосування при проведенні експертизи творів мистецтва. Високий ступінь проникнення R-променів крізь різні матеріали. Технологія рентгенографії творів мистецтва. Правила проведення рентгенографічної експертизи творів живопису. Встановлення пігментів (в основному неорганічних), використаних в роботі. Сфера використання рентгенографії в історико-культурній та мистецтвознавчій експертизі : виявлення авторських переробок чи підробок; основних і примішаних елементів у бронзових виробках; елементного складу фотографій і друкованих видань. Обмеження рентгенографічного методу при дослідженні цінностей.

Сучасне обладнання для експертних досліджень ювелірних виробів, документів, монет, бон, філателістичних матеріалів.

Прилади для ідентифікації та експертизи ювелірних виробів і їх технічні характеристики. Малогабаритні оптичні прилади «Ультрамаг». Мобільна лабораторія для ідентифікації золота, срібла та платини «Демон» та її комплектація : ультразвуковий детектор, електрохімічний детектор, мікрометр, штангенциркуль, лупа – 10 з підсвіткою, витратні матеріали. Методичні вказівки з використання комплексу. Прилади для оцінки ваги коштовного каміння. Леверидж. Фільтр для смарагдів «Челсі». Детектор проби дорогоцінних металів.

Прилади для оцінки ваги. Гирьові та електронні ваги.

Прилади для експертного огляду об'єктів при значному збільшенні. Мікроскопи. Рентгенівський мікроспектральний (мікрозондовий) аналіз. Лазерний спектральний мікроаналіз. Фотографічні дослідження, Оптико-фотографічні дослідження. Макрофотографічне дослідження

Апаратно-програмні засоби експертизи. Програмний пакет «Ідентифікатор культурних цінностей» О. Калашникової.

Вазомоторні методи експертизи : детальний візуальний огляд, тестування за допомогою органів чуття.

Тема 5. Сучасні методики експертизи пам'яток

Формування антикварного ринку та розробка методик оцінки культурних цінностей.

Методика Міністерства культури СРСР (1983 р.). Основні критерії експертизи : час створення пам'ятки, художня якість, наявність чи відсутність авторського підпису, виконавська техніка, розміри, якість матеріалів (використання дорогоцінних чи напівдорогоцінних каменів, цінних порід деревини та інше), особливу художню, або історичну унікальність творів, стан збереження.

Авторські методики визначення вартості предметів мистецтва та антикваріату. Методика В. Д. Соловйова (1996 р.) для визначення вартості творів живопису. Основні атрибутивні параметри : розміри твору, середня вартість робіт певного художника. Визначення коефіцієнтів за допомогою книги автора «Определитель стоимости живописи» (Quick Price 1996). Третє видання книги (Quick Price 2005. Определитель). Зміна вартості твору від розміру полотна. Використання методики В. Д. Соловйова колекціонерами та ін. особами для визначення вартості картин за обов'язкової наявності автора книги і комп'ютерної програми до неї.

Методика Державного гемологічного центру України Група авторів : С. М. Шкляр, Е. В. Чернявська, К. В. Татарінцева, М. В. Сибирякова, В. В. Індутний. В основі експертизи – «Загальна класифікація пам'яток за їх соціокультурною значимістю». Оцінка пам'яток різних типів і видів. Протоколи оцінки.

Методика М. і Д. Тамойкіних – «Технологія ТЕС». Витратний підхід. Визначення базисної вартості об'єкта оцінки, яка коригується рядом коефіцієнтів, що враховують ціннісні характеристики об'єкта. Необхідність спеціальної підготовки. Право на використання тільки за наявності відповідної ліцензії від правовласника технології ТЕС.

Інші авторські методики. Методика В. Архіпова для оцінки творів живопису. Авторський метод визначення базисної вартості об'єкта оцінки І. Жарова. Методика Т. Артюха та В. Могилевського для розрахунку фактичної вартості антикварних виробів. Застосування методів порівняльного підходу (метод парних продаж, метод порівняльного аналізу продаж). Методика оцінки історико-культурних туристичних ресурсів. «Методика визначення історико-культурної цінності об'єкта, якому характерні ознаки об'єктів культурної спадщини, з точки зору історії» (Росія).

Змістовий модуль 2. Культурно-історичні цінності як об'єкти атрибуції та експертизи

Тема 6. Художні тканини

«Визначення музейної тканини». Визначення природи волокна, з якого виконана тканина (льон, коноплі, вовна, бавовна, синтетичні нитки); характеру обробки ниток (кручена, прядена); техніки виконання тканин (ручна, машинна) і видів переплетення ниток (просте полотняне, саржеве, перебірне, закладне, комбіноване). Визначення способу фарбування тканини.

Характеристика видів тканин : нефарбовані полотняні тканини, фарбовані полотняні тканини (крашена), набивні (набійка, вибійка), пістрява тканина, тік, камчатне полотно, бавовняні тканини (міткаль, кумач, ситець, бязь, батист, кисея та ін.), сукно та ін.

Визначення стилю орнаментування тканини – характеру візерунку і колористичної гами. Типологія орнаментів тканин – набивний і тканий. Способи нанесення набивного малюнка. Монохромні і поліхромні тканини. Колористична гама орнаментальних мотивів. Тканини, декоровані вишивкою. Вишивальні техніки. Орнаментальні мотиви. Геометричні, рослинні, зооморфні, орнітоморфні, антропоморфні мотиви у вишивці.

В'язані вироби. Мереживо. Макраме.

Типологія музейних тканин та їх науковий опис. Полотна та їх розподіл за якістю сировини, її первинної обробки, способів прядіння і ткання : лляні, конопляні (плоскі і матірчаті), бурунчукові, бавовняні, «бомбакові», «памутові», шовкові, муслінні, золототкані, мішані; повісяні, згрібні, клочані; «десятка», «тринадцятка», «шістнадцятка», «вісімнадцятка» : полотна, виконані у техніці простого полотняного переплетення і багаторемізного узорного (чиноватого) ткання.

Сукна. Підтипи сукна за якістю вовни : з гладкотканою, рельєфною, вузликовою або ворсовою поверхнею. Підтипи сукна за технікою ткання, способами валяння сукна. Колір сукна.

Поштучні тканини : для окремих одягових виробів, їх доповнення : запаски, обгортки, плахти, дерги, намітки, хустини, пілки, пояси, пасини, стрічки, сумки тощо. Тканини для виготовлення торб, бесаг, тайстрів, дзьобенок.

Специфіка і методика атрибуції та експертизи тканин залежно від їх техніко-технологічних і стилістичних характеристик.

Словник термінів.

Тема 7. Одяг

Одяг як пам'ятник матеріальної культури, тісно пов'язаний з історією розвитку виробництва.

Побутовий одяг як сукупність виробів, призначених для носіння в різних побутових і громадських умовах.

Типологія побутового одягу : білизняні вироби, костюмно-платтеві, верхній одяг, корсетні вироби, головні убори, рукавички. Прикраси. Взуття. Поділ одягу за статево-

віковими ознаками : чоловічий, жіночий, дитячий. Класифікація вбрання за використанням в певні пори року : весняно-літнє, літнє, зимове, міжсезонне; в конкретній обстановці : повсякденне, святкове, обрядове.

Опис одягу : повне найменування предмета з уточненням призначення; матеріал; особливості зовнішнього вигляду, характер крою, силует; розміри. Визначення часу і місця виготовлення компонентів одягу. Ступінь збереженості : механічні пошкодження, структурні зміни волокна, забруднення, втрата окремих фрагментів або деталей.

Прикраси. Класифікація прикрас за місцем носіння в системі костюма. Визначення призначення предмета. Загальні конструктивні елементи ювелірних прикрас. Ланцюга. Головні прикраси. Сережки. Кліпси. Шийні прикраси. Намиста. Буси. Медальйон. Кулон. Нагрудні прикраси. Фібула. Брошка. Булавка. Поясні прикраси. Наручний прикраси. Кільце і його деталі. Браслет.

Взуття. Типологія взуття. Матеріали. Крій.

Словники термінів для опису побутового вбрання.

Тема 8. Художні вироби з дерева

Класифікація музейних предметів із дерева. Класифікація за призначенням (сільськогосподарські знаряддя, знаряддя промислів, побутове начиння та ін.). Класифікація за художнім декоруванням (різьблені предмети, розписані та ін.). Класифікація за хронологічним принципом (кін. XIX ст., поч. XX ст. та ін.). Класифікація за місцем виготовлення.

Дерево. Фізичні властивості дерева як матеріалу. Особливість його структури. Відмінності порід дерева. Предмети з дерева. Історія, види, способи обробки матеріалу, використання різних деревних порід залежно від регіонів виготовлення предметів.

Науковий опис предметів із дерева. Назва предмета (загальноновживана і місцева), назви складових частин і їх взаємодія. Призначення і спосіб використання. Матеріал (сорт дерева, частина). Зовнішні дані предмета (форма, колір, розміри). Спосіб виготовлення, інструменти. Спосіб орнаменталії, техніка виконання візерунка. Соціальна приналежність (якою групою населення використовувався, кому належав). Місце виготовлення. Час виготовлення. Ім'я майстра. Час побутування (згідно з повідомленням інформатора). Клейма, написи (якщо є).

Меблі. Історія та технологія виробництва меблів. Класифікація меблів. Меблі для сидіння. Столи. Шафи, комоди, бюро, секретери. Термінологія основних конструктивних елементів меблів. Атрибуція предметів меблів і її методика. Назва і призначення предмета. Матеріали (виготовлення і декорування). Техніки обробки. Стан збереження : види пошкоджень.

Словники основних термінів.

Тема 9. Художній метал

Фізичні, хімічні та технологічні властивості металів та їх характеристика. Чорні та кольорові метали та їх поширення в декоративно-прикладному мистецтві. Основні техніки виготовлення, обробки і декорування металів. Таврування предметів з металу.

Атрибуція художніх творів з металів. Назва предмета (загальноновживана і місцева), назви складових частин і їх взаємодія. Призначення і спосіб використання. Матеріал (залізо, сталь, чавун, олово, мідь, бронза та ін.). Зовнішні дані предмета (форма, колір, розміри). Спосіб виготовлення, інструменти. Спосіб орнаменталії, техніка виконання візерунка. Соціальна приналежність (якою групою населення використовувався, кому належав). Місце виготовлення. Час виготовлення. Ім'я майстра. Час побутування (згідно з повідомленням інформатора). Клейма, написи (якщо є).

Дорогоцінні метали та їх сплави. Матеріальні та естетичні властивості дорогоцінних металів. Способи обробки і техніки виготовлення предметів з дорогоцінних металів.

Особливість проб дорогоцінних металів і види пробних клейм. Види імітацій дорогоцінних металів та їх використання при створенні художніх цінностей.

Ювелірні вироби. Історія виникнення та художні особливості ювелірного мистецтва. Основні ювелірні школи та фірми. Особливості виготовлення ювелірних виробів в традиційних культурах. Правила та особливості атрибуції ювелірних виробів і предметів мають елементи з дорогоцінних металів.

Методи експертизи й оцінки художнього металу.

Словник основних термінів.

Тема 10. Художня кераміка, камінь, скло

Визначення утилітарного (практичного) призначення керамічних виробів : побутові керамічні предмети, призначення для повсякденного вжитку і декоративна кераміка (керамічні панно, архітектурні деталі, великі вази та ін. предмети). Визначення матеріалу і технології виробництва керамічних виробів : гончарні вироби, майоліка, фаянс, фарфор. Визначення часу, місця і центру виготовлення керамічного виробу, майстра і художника, які брали участь у його виготовленні : фабричні марки і знаки; утилітарне призначення, особливості форми і характер оздоблення виробів; технологічні особливості.

Технологія виробництва керамічних виробів. Посудно-побутова, будівельна, архітектурно-декоративна кераміка. Типи керамічного посуду (макітри,ринки, сковорідки-латки, миски, приставки, баклаги, кухлі, келихи, чарки тощо.). Орнаментальне декорування посуду. Полив'яний посуд. Дитячі іграшки, світильники. Кахлі, їх декорування та композиція. Поява гончарних цехів. Народна майоліка. Техніка розпису (залиття, ріжкування, ритування, урізу). Характеристика регіональних особливостей української кераміки.

Класифікація і науковий опис пам'яток кераміки : час виготовлення; матеріал; центри виробництва (заводи, фабрики, окремі майстерні); фабрична марка, знаки; технологічні особливості; написи. Зовнішні параметри.

Види дорогоцінних каменів і їх поділ на групи. Способи і правила оцінки дорогоцінних каменів. Способи їх обробки. Визначення справжності дорогоцінних каменів. Види імітацій дорогоцінних каменів та їх використання при створенні художніх цінностей. Правила та особливості атрибуції ювелірних виробів і предметів, які мають елементи з дорогоцінних каменів.

Історія виробництва скла. Види скла. Технологія виробництва виробів зі скла і основні способи їх декорування. Методика проведення атрибуції та експертизи творів з художнього скла.

Словник основних термінів.

Тема 11. Твори образотворчого мистецтва

Види образотворчого мистецтва. Зображувальне мистецтво. Види зображувального мистецтва. Живопис, графіка, скульптура.

Живопис та його види. Станковий живопис : портрет, пейзаж, натюрморт, картини на побутову тематику. Монументальний живопис : фреска, мозаїка, вітраж. Панорама. Техніки живопису (темпера, емаль, пастель, туш, енкаустика, акварельний живопис та ін.) та їх особливості. Матеріали основи живописних творів та їх особливості. Основні терміни і поняття в живопису. Особливості атрибуції живописних полотен.

Графіка. Історія і техніки графічних творів. Роль кольору у графіці. Різновиди графіки : станкова, книжкова мініатюра, журнальна, газетна графіка, прикладна (плакат, реклама), архітектурна, комп'ютерна графіка. Унікальні малюнки (існують в єдиному екземплярі) і друкарська графіка.

Авторська графіка. Техніки авторської графіки : сангіна, вугіль, соус, олівець, туш (перо, пензель), сепія, гризайль, пастель.

Друкована графіка (естампи). Техніки : ксилографія, мідьорит, офорт, суха голка,

акватинта, лавіс, мецо-тинто, монотипія, літографія, ліногравюра. Високий друк, глибокий друк, офсетний (плоский) друк. Сигнатура друкованих творів.

Мініатюра. Історія мініатюри і технології її створення.

Атрибуція графічних творів та відмінні ознаки. Методи візуального аналізу та експертної оцінки графічних творів.

Скульптура. Матеріали : мармур, бронзу, глину, лід і т.д. Кругла скульптура : статуетку, бюст, статуя, скульптурна група. Рельєфне скульптурне зображення : горельєф, барельєф. Головні жанри скульптури : портрет, історичні, міфологічні, релігійні зображення, анімалістичний жанр.

Різновиди і досвід атрибуції образотворчих джерел. Методи атрибуції образотворчого пам'ятки : іконографічний, технологічний, документальний. Інформація образотворчих музейних джерел. Значення зображення. Значення портрета. Карикатури.

Експертиза творів мистецтва. Роль мистецтвознавчої експертизи. Твори мистецтва як об'єкти оцінки. Умови і завдання експертизи. методи практичної експертизи. Особливості оцінки твору мистецтва. Мікроскопічний аналіз.

Копії і підробки творів мистецтва. Відмінності копій і підробок. приклади підробок творів мистецтва в Росії і за кордоном. Історія фальсифікування творів мистецтва. Дублетні твори.

Тема 12. Музичні інструменти

Музичні інструменти як матеріальна форма музичної культури. Класифікація музичних інструментів. Традиційні українські народні інструменти, матеріали, які використовуються для їх виготовлення, характерні ознаки, декор. Конструктивні особливості та клейма музичних інструментів. Школи майстрів українських народних інструментів.

Нотні тексти як форма письмової фіксації музики. Види нотацій.

Українське законодавство про вивезення музичних інструментів за межі України. Особливості атрибуції та експертизи музичних інструментів. Методи мистецтвознавчої експертизи музичних інструментів.

Словники термінів для опису музичних інструментів.

Тема 13. Писемні пам'ятки

Різновиди письмових джерел та особливості їх опису.

Старовинні книги. Рукописи. Документи. Їх класифікація, види та основні ознаки. Історія виникнення і розвиток книги. Рукописні книги (єгипетські папіруси, клинопис шумерів, глиняні таблички Вавилону й Ассирії. Біблія. Візантійська книга IV-XV ст., арабська книга VII-XIII ст., слов'янська рукописна книга, давньоукраїнська книга XI-XVI ст.).

Історія появи і розвитку друкованих матеріалів. Стародруки. Винайдення книгодрукування. Винахід Гутенберга. Розвиток книгодрукування в Європі та Україні.

Форма книги. Сувій. Глиняні таблички. Гармоніки. Поліптихи. Кодекс. Вихідні дані, колонтитул, шапка. Оформлення старовинної книги. Оправа старовинної книги.

Письмо старовинної книги. Папір, його властивості. Водяні знаки. Види чорнила та їх властивості. Матеріали та засоби для письма. Шрифти (унав, напівунав, в'язь, готичний, антиква, громадянський, скоропис).

Складові елементи книг і документів, їх розвиток і особливості.

Документи. Їх види. Рукописні та машинописні архівні матеріали.

Книги, газети, журнали, плакати, карти.

Категорії цінності книг (манускрипти, антикварна книга, інкунабули, палеотипи, букіністична і рідкісна книга).

Проблеми збереження друкованих та архівних матеріалів.

Основні види музейних писемних пам'яток. Створення архівного фонду в музеї. Послідовність обробки архівного фонду. Одиниця зберігання архівної збірки.

Проблеми атрибуції та оцінки рукописних матеріалів та друкованих творів. Основні етапи атрибуції письмової музейної пам'ятки. Встановлення авторства. Роль автора в різних видах джерел. Прийоми визначення авторства : досвід досліджень. Встановлення дати виникнення джерела. Визначення дійсності письмової пам'ятки. Загальна схема опису. Оригінал, копія. Способи встановлення автентичності. Найменування і зміст джерела.

Складання музейної картки : основні характеристики.

Правила вивезення книг, рукописів, документів за межі України.

Словник основних термінів.

Тема 14. Пам'ятки нумізматики, боністики, фалеристики, філателії, фотографії

Поява і розвиток фотографії. Фотографія в Україні. Фотокамера та її еволюція. Камера-обскура. Дагеротип. Амбротипія. Камера Істман і Кодак. Кольорова фотографія. Цифрова фотографія. Носії зображення. Фотоплівка, фотопластинка, електронні носії. Види фотографії за використанням технічних засобів (аналогова, електронна) і відтворюваними подіями (репортажна, постановочна). Проблеми збереження і атрибуції фотоматеріалів.

Історія появи і розвитку нумізматичних матеріалів. Монета. Монетні метали. Основні терміни. Лігатура. Проба. Монетне поле. Обріз. Легенда. Аверс. Реверс. Герби і символи на монетах. Гурт. Аббревіатура, монограми і вензели на монетах. Датування монет. Види монет за характером чеканки. Типи монет за призначенням і приналежністю. Пам'ятні та ювілейні монети.

Методи досліджень нумізматичних колекцій. Визначення монети. Датування окремих монет і груп за скарбами. Метод порівняння монетних штемпелів. Технічні методи. Робота з мікроскопом, макро- і мікрофотографія. Математичний метод. Зіставлення даних нумізматики з писемними та іншими історичними джерелами. Особливості та методи їх атрибуції та експертизи. Методика визначення паперових грошових знаків.

Історія появи і розвитку фалеристичних матеріалів. Ордени, медалі, нагрудні знаки.

Історія орденів та медалей. Види та ознаки. Матеріали та техніка виготовлення : емалі, дорогоцінні камені та метали. Номер нагородження. Відмінні ознаки : герби, символи, тексти, знаки, дати. Підробки (збірні, вилиті заводська або кустарна емаль, імітація дорогоцінних металів, характер кріплення складальних деталей).

Історія нагрудних знаків. Класифікація за періодами. Нагрудні знаки Російської імперії, нагрудні знаки часів громадянської війни (робітничо-селянської Червоної Армії, армії білогвардійців за часів еміграції); нагрудні знаки до 1941 року та періоду Великої Вітчизняної війни; нагрудні знаки після 1945 року. Нагрудні знаки України. Техніка, матеріали. Відмінні ознаки. Підробки.

Особливості та методи їх атрибуції та експертизи орденів, медалей, нагрудних знаків.

Філателістичні колекції. Історія поштових марок. Перша марка. Європейські марки XIX ст. Марки Російської імперії, СРСР, України.

Поштова марка : чиста і гашена. Рідкісна марка (унікум, раритет). Марочний лист. Філателістична лексика (пара, трійка, стрічка, квартблок, тетбеш, зчіпка, блок). Відмінні ознаки марок. Папір. Фарби. Марочний клей. Розмір та форми марок. Елементи поштової марки : зображення, текст, кольоровий фон, поле, зубці, сигнатура, імпресіум. Зубцівка. Види зубцівки : лінійна, гребінчаста і рамочна (острівна, ротаційна, рулонна). Засоби друкування марок : ручне і машинне. Номінальна вартість. Наявність штемпеля пошти. Картмаксимум. Цілі та цілісні речі. Серійність. Оригінали та підробки. Каталог поштових марок СРСР. Поштові відправлення до 1917 року. Сучасні марки. Зубцівка, наявність штемпеля. Марки України. Марки доби УНР. Максимафілія, механофілія, філокартія.

Словник основних термінів.

Тема 15. Військові однострої, спорядження та боєприпаси

Виникнення форми одягу і відмінність її від звичайного костюма. Розвиток і еволюція однострої. Радянські і українські мундири. Однострої УПА.

Комплекси військових одностроїв: верхній одяг (шинель, бушлат, пальто, мундир, кітель, штани та ін.), головні убори (папах, шапка-вушанка, пілотка, будьонівка, безкозирка, кашкет, та ін.); гімнастерки, сорочки, краватки, рукавиці.

Зимові і літні однострої. Парадна, парадно-вихідна, повсякденна, польова військова форма одягу.

Основні атрибутивні ознаки предметів одностроїв : тканина, встановлений колір, крій, знаки відмінності, гудзики та ін.

Військове спорядження : протигази, сталеві каски, нагрудники, поясний ремінь, плечові лямки, сумки для гранат і магазинів до автоматів, чохла для фляги і лопати, захисні панчохи та рукавиці, речовий мішок, польова сумка, кобура, бінокль, фляга та ін.

Німецьке спорядження в музейних експозиціях.

Військові прибори : вимірювальні, обчислювальні, контрольні та ін.; механічні, оптичні, електронні, електромеханічні та ін.

Боєприпаси і зброя як музейні експонати : артилерійські, авіаційні, морські, стрілкові, інженерні; основні, спеціальні і допоміжні. Особливості боєприпасів і зброї як музейних предметів.

Словники термінів для опису одностроїв, військового спорядження та боєприпасів.

Тема 16. Етнографічні пам'ятки

Тканини одягового призначення : натільний одяг (сорочка); стеговий одяг (запаса, фартух, обгортка, плахта, спідниці, штани); плечове вбрання (безрукавка, кофта, куцан, свита, серняга, кожухи та ін.); головні убори (намітка, хустка, шапки); взуття (чоботи, черевики, постолі, личаки, дерев'янки, солом'янки, ходаки, гумовці та ін.); прикраси. Основні атрибутивні ознаки тканин одягового призначення.

Тканини інтер'єрного призначення : рядна, килими, покривала, наволоки, скатертини, рушники. Ткані і вишиті рушники : техніки, орнаментальні композиції та їх розміщення, орнаментальні мотиви, кольорова гама. Особливості атрибуції та експертизи тканин інтер'єрного призначення.

Побутова кераміка основних гончарних осередків Волині. Горщики, глечики (збанки), гладішки, баньки (пушки), миски, макітри, пасківники, друшляки : форми та декорування. Дмимлена і світла кераміка. Особливості кульчинської і рокитнянської кераміки.

Дерев'яні знаряддя праці та пристосування : сільськогосподарські, рибальські, мисливські, бджільницькі, ремісничі. Дерев'яні ємності для рідин, сипучих, одягу та ін., посуд, іграшки. Назва предмета (загальноживана і місцева) та складових частин; призначення і спосіб використання; матеріал; зовнішні дані предмета (форма, колір, розміри). Спосіб виготовлення, інструменти; спосіб орнаменталізації.

Металеві знаряддя праці, сільськогосподарський інвентар, домашнє начиння, освітлювальні прилади, декоративні елементи дверей, меблів тощо. Особливості атрибуції та експертизи предметів із металу.

Складання наукового паспорту та експертного висновку етнографічного музейного предмету.

Словник термінів.

Тема 17. Археологічні пам'ятки

Археологічні пам'ятки : знаряддя праці, зброя, домашнє начиння, одяг, прикраси, місця поселень (стоянки, городища, селища) і окремі житла; давні фортеці, земляні вали, рови та інші оборонні споруди; місця давніх поховань (могиляники, кургани). Визначення приналежності (етнокультурної, тематичної, типологічної) і найменування пам'яток археології.

Особливості наукового опису археологічних пам'яток, ілюстрації.

Складання наукового паспорту та експертного висновку археологічного музейного предмету.

Словник термінів.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Усього	у тому числі			
		Лек.	Практ. (Семін.)	Інд.	Сам. роб.
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Методи та методики атрибуції та експертизи культурно-історичних цінностей					
Тема 1. Вітчизняне та міжнародне законодавство про культурну спадщину, культурні цінності, пам'ятки історії та культури	2	2			
Тема 2. Атрибуція як наукова галузь та комплекс досліджень	6	4	2		
Тема 3. Експертиза культурно-історичних спільностей	4	2	2		
Тема 4. Сучасні методи експертизи культурних цінностей	4	2	2		
Тема 5. Сучасні методики експертизи пам'яток	4	2	2		
Разом за змістовим модулем 1	20	12	8		
Змістовий модуль 2. Культурно-історичні цінності як об'єкти атрибуції та експертизи					
Тема 6. Художні тканини	10	2	2	3	3
Тема 7. Одяг	10	2	2	3	3
Тема 8. Художні вироби з дерева	10	2	2	3	3
Тема 9. Художній метал	10	2	2	3	3
Тема 10. Художня кераміка, камінь і скло	12	2	2	4	4
Тема 11. Твори образотворчого мистецтва	10		2	3	3
Тема 12. Музичні інструменти	10	2	2	3	3
Тема 13. Писемні пам'ятки	10	2	2	3	3
Тема 14. Пам'ятки нумізматики, боністики, фалеристики, філателії, фотографії	14	2	4	4	4
Тема 15. Військові однострої, спорядження та боєприпаси	10	2	2	3	3
Тема 16. Етнографічні пам'ятки	10	2	2	3	3
Тема 17. Археологічні пам'ятки	10	2	2	3	3
Разом за змістовим модулем 2	124	22	26	38	38
Усього годин	144	34	34	38	38

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Тема	Кількість годин
-------	------	-----------------

1	<p>Тема 1. Суть атрибуції, експертизи та оцінки культурно-історичних цінностей</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення поняття «атрибуція», її мета та відображення в нормативно-правових актах. 2. Основні етапи розвитку знавцтва. 3. Визначення поняття «експертиза», її мета та завдання. Співвідношення понять «атрибуція» та «експертиза». 4. Нормативно-правові акти, що регулюють проведення атрибуції пам'яток історії та культури в Україні. 5. Види експертизи. 6. Суб'єкти та об'єкти експертизи. 7. Експертиза культурних цінностей, заявлених до вивезення за кордон. 8. Експертний висновок. 	4
2	<p>Тема 2. Сучасні методи експертизи культурно-історичних цінностей</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Класифікація методів. 2. Історико-мистецтвознавчий стилістичний та іконографічний аналіз. 3. Архівно-документальна експертиза. 4. Тестування ультрафіолетовим (УФ) випромінюванням. 5. Інфрачервона рефлектографія. 6. Рентгенографія історико-культурних цінностей. 7. Апаратно-програмні засоби експертизи. 8. Вазомоторні методи експертизи. 	2
3	<p>Тема 3. Сучасні методики експертизи культурно-історичних цінностей</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Методика Міністерства культури СРСР. 2. Методика В.Д. Соловйова. 3. Методика Державного гемологічного центру України (метод В. Індутного). 4. Авторський метод оцінки культурних цінностей – «Метод І. Жарова»®. 5. Метод порівняння продаж в існуючих умовах (ФГІУ, «УВЕКОН», Б. А. Платонов). 6. Технологія ТЕС (метод Тамойкіних). 7. Методика оцінки історико-культурних туристичних ресурсів. 	2
4	<p>Тема 4. Художні тканини (за фондами МЕВІП)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Види тканин виробів. 2. Способи і техніки виготовлення художніх тканин. 3. Особливості декорування рушників, типологія орнаментів. 	2
5	<p>Тема 5. Атрибуція одягу (за фондами МЕВІП)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Конструктивні особливості різних компонентів одягу. 2. Декорування вбрання. 3. Особливості опису різних елементів одягу. 	2
6	<p>Тема 6. Вироби з дерева</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Фізичні властивості дерева як матеріалу. 2. Особливості наукового опису предметів із дерева. 3. Атрибуція виробів з дерева із фондів МЕВІП. 	2
7	<p>Тема 7. Ювелірні вироби</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Дорогоцінні метали та їх сплави. Проби. 	2

	<ul style="list-style-type: none"> 2. Класифікація ювелірних виробів. 3. Знаки та клейма майстрів. Оригінали та підробки. 4. Класифікація каменів. Конструкція виробів зі вставками. 5. Атрибуція та експертиза ювелірних виробів. 	
8	<p>Тема 8. Художня кераміка</p> <ul style="list-style-type: none"> 1. Матеріал і технології виробництва керамічних виробів. 2. Гончарна кераміка, теракота. 3. Майоліка. 4. Фаянс. 5. Фарфор. 6. Український фарфор (порцеляна) та фаянс. 7. Методи візуальної оцінки та експертизи керамічних виробів. 	2
9	<p>Тема 9. Твори образотворчого мистецтва</p> <ul style="list-style-type: none"> 1. Копії і підробки творів мистецтва. Дублетні твори. 2. Дослідження творів живопису. Ікони. 3. Основні атрибутивні ознаки графіки. 4. Особливості атрибуції та експертизи скульптурних творів. 	2
10	<p>Тема 10. Музичні інструменти</p> <ul style="list-style-type: none"> 1. Класифікація музичних інструментів. 2. Українські народні музичні інструменти. 3. Школи та майстри українських народних музичних інструментів. 4. Конструктивні особливості струнних музичних інструментів. 5. Клейма музичних інструментів. 6. Нотні тексти. 7. Особливості атрибуції та експертизи музичних інструментів. 	
11	<p>Тема 11. Писемні пам'ятки</p> <ul style="list-style-type: none"> 1. Старовинні книги, особливості їх форми та складові елементи. 2. Особливості атрибуції та експерти книг. 3. Категорії цінності книг. 4. Документи та їх види. 5. Проблеми атрибуції та експертизи рукописних матеріалів і друкованих творів. 	2
12	<p>Тема 12. Пам'ятки нумізматики, боністики, фалеристики і філателії</p> <ul style="list-style-type: none"> 1. Історія поштових марок. Українські марки. 2. Основні типологічні риси поштових марок, їх класифікація. 3. Візуальна експертиза марок. 4. Ордени, медалі та їх класифікація. 5. Відмінні ознаки орденів та медалей. Підробки. 6. Монети, їх типи і характерні риси. 7. Паперові грошові знаки та їх основні ознаки. 	4
13	<p>Тема 13. Військові однострої, спорядження і боєприпаси</p> <ul style="list-style-type: none"> 1. Комплекси військових одностроїв. 2. Основні атрибутивні ознаки військового вбрання. 3. Військове спорядження і прибори. 4. Боєприпаси і зброя. 	2
14	<p>Тема 14. Атрибуція та експертиза гончарних та плетених виробів (за фондами МЄВП)</p> <ul style="list-style-type: none"> 1. Типологія гончарних виробів. 2. Основні атрибутивні ознаки димленої і світлоглинної кераміки. 	2

	3. Плетені вироби та їх призначення. 4. Матеріали і техніки виготовлення виробів з кори, соломи, пруття, коріння.	
15	Тема 15. Атрибуція та експертиза археологічних пам'яток (за фондами Музею археології СНУ) 1. Типологія археологічних пам'яток та їх основні атрибутивні ознаки. 2. Особливості наукового опису археологічних пам'яток.	2
	Разом	34

6. Самостійна робота

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Теми 6-17. Скласти словники основних термінів для проведення атрибуції та експертизи культурних цінностей	38
	Разом	38

7. Індивідуальні завдання

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Теми 6-17. Складання наукових паспортів та експертних висновків на культурні цінності	38
	Разом	38

8. Методи навчання

Для реалізації процесу навчання і досягнення поставленої мети при вивченні навчальної дисципліни «Українська етнологія» використовуються такі методи навчання :

- інформаційно-рецептивний;
- ілюстративний;
- репродуктивний.

9. Форма підсумкового контролю успішності навчання — іспит

9.1. Питання для здійснення підсумкового контролю успішності навчання

1. Суть та основні умови існування цінностей, їх кількісні та якісні характеристики.
2. Культурні цінності : інституціалізація терміну та його відображення в нормативних документах.
3. Суть поняття «спадщина».Становлення терміну «культурна спадщина», основні наукові концепції.
4. Співвідношення понять «культурні цінності» та «культурна спадщина».
5. Пам'ятки історії та культури і об'єкти культурної спадщини : суть понять та їх співвідношення.
6. Нормативно-правові основи переміщення культурних цінностей через митний кордон України.
7. Державна служба контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України.
8. Основні етапи наукового опрацювання музейних предметів.
9. Суть знавцтва та його мета. Знавці.
10. Початок колекціонування творів мистецтва і формування методу знавцтва.
11. Знавецький метод кінця XIX — XX ст. і початок становлення наукової атрибуції.
12. Визначення поняття «атрибуція», її мета та схема.

13. Нормативно-правові акти, що регулюють проведення атрибуції культурних цінностей.
14. Суть поняття «експертиза», її мета та завдання.
15. Види експертизи.
16. Експертний висновок та його основні компоненти.
17. Об'єкти і суб'єкти експертної діяльності.
18. Експертиза культурних цінностей, заявлених до вивезення за кордон.
19. Оцінка культурних цінностей.
20. Класифікація методів експертизи культурно-історичних цінностей.
21. Історико-мистецтвознавчий стилістичний та іконографічний аналіз культурних цінностей.
22. Архівно-документальна експертиза.
23. Лабораторні техніко-технологічні дослідження матеріальної структури пам'ятки.
24. Тестування культурних цінностей ультрафіолетовим випромінюванням.
25. Інфрачервона рефлектографія культурних цінностей.
26. Рентгенографічний аналіз культурних цінностей.
27. Сучасне обладнання для експертних досліджень ювелірних виробів, документів, монет, бон, філателістичних матеріалів.
28. Мікроскопи та рентгенівський аналіз культурних цінностей.
29. Апаратно-програмні засоби експертизи культурних цінностей.
30. Вазомоторні методи експертизи культурних цінностей.
31. Методика Міністерства культури СРСР (1983 р.).
32. Методика В. Д. Соловйова.
33. Методика Тамойкіних.
34. Методика Державного гемологічного центру України.
35. Авторський метод оцінки культурних цінностей – «Метод І. Жарова»®.
36. Метод порівняння продаж в існуючих умовах (ФГІУ, «УВЕКОН», Б. А. Платонов).
37. Методика оцінки історико-культурних туристичних ресурсів.
38. Типологія тканин за складом волокна, техніками.
39. Особливості орнаментування тканин.
40. Типологія полотен та сукна.
41. Поштучні декоративні тканини у музейних збірках.
42. Особливості декорування рушників, типологія орнаментів (за фондами МЕВП).
43. Типологія побутового одягу.
44. Конструктивні особливості різних компонентів одягу.
45. Декорування вбрання.
46. Особливості опису різних елементів одягу (за фондами МЕВП).
47. Прикраси та їх види.
48. Класифікація музейних предметів із дерева.
49. Фізичні властивості деревини та її застосування для виготовлення різних предметів.
50. Особливості наукового опису предметів із дерева.
51. Меблі та їх класифікація.
52. Особливості опису різних елементів одягу.
53. Види металів та їх поширення в декоративно-прикладному мистецтві.
54. Особливості атрибуції художніх виробів з металів.
55. Дорогоцінні метали та їх сплави. Проби.
56. Класифікація ювелірних виробів.
57. Знаки та клейма майстрів. Оригінали та підробки.
58. Класифікація каменів. Конструкція виробів зі вставками.
59. Атрибуція та експертиза ювелірних виробів.
60. Матеріал і технології виробництва керамічних виробів.
61. Гончарна кераміка, теракота, майоліка.
62. Фаянс і фарфор.

63. Український фарфор (порцеляна) та фаянс.
64. Методи візуальної оцінки та експертизи керамічних виробів.
65. Класифікація і науковий опис пам'яток кераміки.
66. Дорогоцінне каміння та визначення його справжності.
67. Види скла. Атрибуція та експертиза творів з художнього скла.
68. Копії і підробки творів мистецтва. Дублетні твори.
69. Особливості атрибуції та експертизи творів живопису.
70. Особливості атрибуції та експертизи ікон.
71. Особливості атрибуції та експертизи графічних творів.
72. Особливості атрибуції та експертизи скульптури.
73. Класифікація музичних інструментів.
74. Українські народні музичні інструменти.
75. Школи та майстри українських народних музичних інструментів.
76. Конструктивні особливості струнних музичних інструментів.
77. Клейма музичних інструментів.
78. Нотні тексти.
79. Особливості атрибуції та експертизи музичних інструментів.
80. Старовинні книги, особливості їх форми та складові елементи.
81. Особливості атрибуції та експерти книг.
82. Категорії цінності книг.
83. Документи та їх види.
84. Проблеми атрибуції та експертизи рукописних матеріалів і друкованих творів.
85. Історія поштових марок. Українські марки.
86. Основні типологічні риси поштових марок, їх класифікація.
87. Візуальна експертиза марок.
88. Ордени, медалі та їх класифікація.
89. Відмінні ознаки орденів та медалей. Підробки.
90. Монети, їх типи і характерні риси.
91. Паперові грошові знаки та їх основні ознаки.
92. Комплекси військових одностроїв.
93. Основні атрибутивні ознаки військового вбрання.
94. Військове спорядження і прибори.
95. Боєприпаси і зброя.
96. Типологія гончарних виробів зі збірки МЕВП.
97. Основні атрибутивні ознаки димленої і світлоглинняної кераміки.
98. Плетені вироби зі збірки МЕВП та їх призначення.
99. Матеріали і техніки виготовлення виробів з кори, соломи, пруття, коріння (за фондами МЕВП).
100. Типологія археологічних пам'яток та їх основні атрибутивні ознаки.
101. Особливості наукового опису археологічних пам'яток (за фондами музею археології СНУ).

10. Методи та засоби діагностики успішності навчання

Діагностика знань студентів під час навчального процесу здійснюється за допомогою :

- 1) методів усного контролю та самоконтролю — бесіда, аналіз виступів студентів на семінарському занятті, усні повідомлення студентів, відповіді на запитання викладача під час аудиторних занять;
- 2) методів письмового контролю та самоконтролю — контрольні роботи студентів, тестові завдання, індивідуальні завдання, самостійна робота;
- 3) інтерактивного навчання (дискусії).

11. Розподіл балів, які отримують студенти

Підсумкова оцінка за 100-бальною шкалою складається із сумарної кількості балів за поточне оцінювання з відповідних тем, індивідуальне навчально-дослідне завдання та модульні контрольні роботи.

Критерії оцінювання. З кожної із тем першого і другого змістових модулів, які виносяться на семінарські заняття, студенти можуть отримати максимум 1,5 бали.

За виконання індивідуального завдання – максимум 14,5 балів.

Після освоєння кожного змістового модуля обов'язково пишеться модульна контрольна робота у формі тестів і творчих завдань. Максимум балів за першу модульну контрольну роботу – 20, за другу модульну контрольну роботу – 40.

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) студент може набрати двома способами :

– з урахуванням балів набраних за результатами модульних контрольних робіт без складання екзамену;

– без врахування цих балів, але із складанням екзамену.

У першому випадку поточна семестрова оцінка визначається як сума 3-х складових :

– сумарної кількості балів, набраних за роботу на семінарських заняттях (25,5 балів);

– оцінки за виконане індивідуальне науково-дослідне завдання (14,5 балів);

– сумарної кількості балів за модульні контрольні роботи (60 балів).

У другому випадку (якщо студент протягом семестру не набрав 60 балів або хоче підвищити свій рейтинг – бали за модульні контрольні роботи не враховуються) семестрова оцінка визначається як сума трьох складових :

– сумарної кількості балів, набраних за роботу на семінарських заняттях (25,5 балів);

– оцінки за виконане індивідуальне науково-дослідне завдання (14,5 балів);

– оцінки за екзамен (максимум 60 балів).

Підсумковий контроль проводиться у вигляді екзамену при умові проходження студентом усіх етапів поточного контролю. Студент складає іспит у тому разі, якщо не згідний з оцінкою, яку отримав протягом семестру, або набрав менше 75 балів. В такому разі бали за модульні контрольні роботи анулюються, залишаються бали за поточне оцінювання (максимум 40 балів). Екзамен проводиться у письмовій формі оцінюється від 0 до 60 балів. Оцінка за освоєння курсу виставляється згідно шкали оцінювання, наведеної нижче.

Поточний контроль (мах = 40 балів)		Модульний контроль (мах = 60 балів)		Загальна кількість балів	
Модуль 1		Модуль 2	Модуль 3		
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2	ІНДЗ	МКР 1	МКР 2	100
Т 2-5	Т 6-17	14,5	20	40	
6	19,5				

Шкала оцінювання (національна та ECTS)

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	Відмінно	Зараховано
82 – 89	B	Добре	
75 - 81	C		
67 -74	D	Задовільно	
60 - 66	E		

1 – 59	Fx	Незадовільно	Незараховано (з можливістю повторного складання)
--------	----	--------------	--

12. Методичне забезпечення

1. Атрибуція музейного пам'ятника : класифікація, термінологія, методика. Справочник // Российский этнографический музей / [Под ред. И. В. Дубова]. – СПб., 1999 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : old.ethnomuseum.ru/center/index.htm. – Назва з екрану, 11.2016 р.
2. Бітаєв В. А., Шульгіна В. Д., Шман С. Ю. Методичні засади експертного дослідження культурних цінностей : Навч.-метод. посібн. – К. : НАКККиМ, 2010. – 128 с.
3. Атрибуція музейного пам'ятника : класифікація, термінологія, методика / [Под ред. И. В. Дубова]. – СПб. : Лань, 1999. – 352 с.
4. Виппер Б. Р. К проблеме атрибуции / Статьи об искусстве. – М. : Искусство, 1970. – С. 541–560 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://student.zoomru.ru /isk/ b-r-vipper-k-probleme/91715.737055>. – Назва з екрану.
5. Изучение и научное описание памятников материальной культуры / А.М. Разгон, И. М. Суслов, М. Н. Левинсон-Нечаева [и др.] / Отв. ред. А. М. Разгон. – М. : Министерство культуры РСФСР. Научно-исследовательский институт культуры, 1972. – 272 с. : ил.
6. Індутний В. В. Оцінка пам'яток культури. – К. : СПД Моляр С. В., 2009. – 537 с.
7. Научная обработка музейных предметов : Научно-методич. сборник [А. А. Седин, С. И. Гаврилова, С. В. Рыбакова и др.] – Могилев : УПКП «Могилевская областная укрупненная типография им. Спиридона Соболя», 2003. – 224с. : ил.
8. Понятийные толковые словари и классификаторы терминов для научного описания этнографических предметов [И. И. Баранова, Е. Н. Котова, Е. Ф. Кононова и др.] / Под ред И. В. Дубова. – СПб. : Лань, 1999. – 352 с.
9. Платонов Б. Основи оціночної діяльності. Підручник. – К.: НАКККиМ, 2013. – 227 с. : іл. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.afo.com.ua/doc/Boris_Platonov_Fundamentals_of_evaluation_activity.pdf. – Назва з екрану.
10. Система научного описания музейного предмета : класифікація, методика, термінологія. Справочник [И. И. Баранова, Е. Ф. Кононова, Е. Н. Котова и др.] / Науч. ред. И. В. Дубов, И. М. Шангина. – СПб : Арт-люкс, 2003. – 408 с. : ил.

13. Список джерел та літератури

а) основна література

1. Антонович С., Захарчук-Чугай Р., Станкевич М. Декоративно-прикладне мистецтво : Навч. посібн. – Львів : Світ, 1992.
2. Бондаренко Г. Спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни. – Луцьк : Ред.-вид. відд. Волин. ун-ту, 1997. – 222 с.; іл.
3. Закон України «Про музеї та музейну справу» (249/95-ВР) / Верховна Рада України – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 1995. – 20 с.
4. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1805-14/ed20020220>. – Назва з екрану.
5. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1068-14>. – Назва з екрану.
6. Інструкція з музейного обліку і зберігання музейних предметів з дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, які знаходяться в музеях України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://assay.gov.ua>. – Назва з екрану.

7. Інструкція з музейного обліку, зберігання та використання пам'яток державної частини Музейного фонду України від 25 жовтня 2007 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/88140>. – Назва з екрану.
8. Інструкція про порядок визначення оціночної та страхової вартості пам'яток Музейного фонду України / Міністерство культури і мистецтв України. – Офіц. вид. – К., 2000. – 23 с.
9. Наказ про затвердження Інструкції про порядок переміщення через державний кордон України текстових, аудіо- та аудіовізуальних матеріалів : Наказ Державного комітету України по охороні державних таємниць у пресі та інших засобах масової інформації від 22.08.1994 р. № 99/252 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0226-94>. – Назва з екрану.
10. Калашникова О. Л. Основи мистецтвознавчої експертизи та вартісної оцінки культурних цінностей : Підручник. – К. : Знання, 2006. – 479 с.
11. Койнаш Т. П. Основи експертизи культурних цінностей : Курс лекцій. – Донецьк [Б. в.], 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vk.com/doc44728164_80659027?hash=599df879640fbd466c&dl=28aabb49a7217e1962 . – Назва з екрану.
12. Койнаш Т. П. Основи експертизи культурних цінностей : Методичний посібник до виконання лабораторних і практичних робіт для студентів спеціальності 7.050302 «Товарознавство та експертиза в митній справі» факультету маркетингу, торгівлі та митної справи. – Донецьк, 2006.
13. Конвенція о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта 14 мая 1954 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_157. – Назва з екрану.
14. Конвенція про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності 14 листопада 1970 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_186. – Назва з екрану.
15. Кузьмина Е. С. Краткое описание музейного предмета : еще одна попытка унификации [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.booksite.ru/fulltext/1/001/001/075/index.htm>. – Назва з екрану.
16. Методика вивчення музейних предметів. Чинники, що впливають на процес вивчення музейного предмету : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bookster.com.ua/seminars/question/1342>. – Назва з екрану.
17. Микульчик Р., Слободян П., Діденко Є., Рак Т. Словник-довідник термінології музейництва. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2012. – 128 с.
18. Микульчик Р., Слободян П. Словник-довідник термінології музейної справи : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/6494/4/22.pdf>. – Назва з екрану.
19. Мистецтвознавча експертиза культурних цінностей (творів мистецтва та антикваріату) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://inconsulting.com.ua/uk/ekspertn-poslugi/antikvariat-ua/mistectvoznavcha_ekspertiza.html. – Назва з екрану.
20. Наказ № 481 про внесення змін і доповнень до Інструкції про порядок визначення оціночної та страхової вартості пам'яток Музейного фонду України / Міністерство культури і мистецтв України. – Офіц. вид. – К., 2000. – 18 с.
21. Наказ про затвердження Інструкції про порядок визначення оціночної та страхової вартості пам'яток Музейного фонду України» (Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства культури і мистецтв № 481 від 06.08.2002) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0496-98>. – Назва з екрану.
22. Наказ про затвердження Порядку занесення унікальних пам'яток Музейного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання / Міністерство культури і мистецтв України. – Офіц. вид. – К., 2000. – 12 с.

23. Постанова № 1147 Про затвердження Положення про Музейний фонд України / Кабінет Міністрів України – Офіц. вид. – К., 2000. – 28 с.
24. Постанова Кабінету Міністрів України про затвердження Методики грошової оцінки пам'яток» (від 26.09.2002 р. № 1447) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1447-2002-%D0%BF>. – Назва з екрану.
25. Постанова про Порядок проведення державної експертизи культурних цінностей та розмірів плати за її проведення (Із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів № 296 від 15.03.2006, № 1293 від 14.12.2011, № 949 від 17.10.2012, № 233 від 08.04.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1343-2003-%D0%BF>. – Назва з екрану.
26. Про затвердження Порядку укладення охоронних договорів на пам'ятки культурної спадщини / Міністерство культури і мистецтв України. – Офіц. вид. – К., 1994. – 18 с.

б) додаткова література

1. Жаборюк А. А. Мистецтво живопису і графіки на Україні в першій половині і середині ХІХ ст. – К. : Мистецтво, 1983.
2. Старинкова Е. В. Музейный предмет как текст культуры : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cheloveknauka.com/muzeynyuy-predmet-kak-tekst-kultury>. – Назва з екрану.
1. Арофійк Є. В. Українська народна тканина // Народна творчість та етнографія (далі НТЕ). – 1983. – № 4. – С. 42-45.
3. Атрибуция и экспертиза как ключевые... : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://antiklib.ru/novosti/atribuciya_i_ekspertiza_kak_klyuchevye.html. – Назва з екрану.
4. Атрибуция культурных ценностей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://inconsulting.com.ua/uk/ekspertni_poslugi/antikvariat_ua/atribuciya_cenostey.html. – Назва з екрану.
5. Атрибуція : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Атрибуція>. – Назва з екрану.
6. Атрибуція : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=508439655849151&id=171278952898558. – Назва з екрану.
7. Бобров Ю. Г. Основы иконографии древнерусской живописи / Ю. Г. Бобров. – С-Пб. : Искусство, 1995.
8. Большой филателистический словарь / Н. И. Влади́нец, Л. И. Ильичев, И. Я. Левитас и др.; под ред. Н. И. Влади́нца, В. А. Якобса. – М. : Радио и связь, 1988.
9. Бродский В. Искусство почтовой марки. – Ленинград : Художник РСФСР, 1968.
10. Будзан А. Ф. Різьба по дереву в західних областях України. – К. : Наук. думка, 1961.
11. Булгакова Л. П. До питання класифікації та типології української народної вишивки // Тези конференції, присвяченої „Атласу історії культури Волинської області» 11–13 грудня 1991 року. Луцьк, 1991. – Луцьк, 1991. – С. 40-42.
12. Булгакова-Ситник Л. Подільська народна вишивка. – Львів : Ін-т народознавства НАН Укр., 2005.
13. Бутник-Сіверський Б. С. Українське радянське народне мистецтво. – К. : Наук. думка, 1996.
14. Бушина Т. Декоративно-прикладне мистецтво радянської України. – К. : Мистецтво, 1986.
15. Винничук В. Г. Орнаменти у вишивці та ткацтві Волині. – Луцьк : Надстир'я, 2004.
16. Владимиров Л. И. Всеобщая история книги. – М. : Искусство, 1988.
17. Гагарин А. Г. Особенности оценки произведений искусства : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-otsenki-proizvedeni-y-iskusstva>. – Назва з екрану.
18. Герус Л. Українська народна іграшка. – Львів : Ін-т народознавства НАН України, 2004.
19. Глухов А. Г. Русские книжники. – М. : Наука, 1985.

20. Горинь Г. Й. Шкіряні промисли західних областей України. – К. : Наук. думка, 1986.
21. Гренберг Ю. И. Атрибуция и знаточество : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://art-con.ru/node/3516>. – Назва з екрану.
22. Гренберг Ю. И. Атрибуция, технологическое исследование и экспертиза : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://art-con.ru/node/3517>. – Назва з екрану.
23. Гуссман Г. О книге. – М. : Книга, 1982.
24. Декоративно-прикладное искусство Украинской ССР (70-е – начало 80-х гг.) / Авт. ст. и сост. Н. И. Велигоцкая, Л. Е. Жоголь. – М. : Советский художник, 1986.
25. Декоративно-ужиткове мистецтво / Я. Запаско та ін. : Словник : У 2-х т. – Т. 1 : А-К; Т. 2 : Л-Я / Львівська Академія мистецтв, за заг. ред. Я. Запаска. – Львів. : Афіша, 2000.
26. Декоративно-ужиткове мистецтво / Я. Запаско та ін. : Словник : У 2-х т. – Т. 1 : А-К; Т. 2 : Л-Я / Львівська Академія мистецтв, за заг. ред. Я. Запаска. – Львів. : Афіша, 2000.
27. Дмитренко А., Андрусик Т. Атрибуція жіночих сорочок (за збірками Музею етнографії Волині та Полісся при СНУ ім. Лесі Українки і Волинського краєзнавчого музею) // Волинський музейний вісник. Дослідження та матеріали з історичного і літературного краєзнавства, музеєзнавства і пам'яткознавства. – Вип. 8. – Луцьк, 2016. – С. 270–276.
28. Дмитрюк В., Прігарін О. Етно/фотографія в антропологічних перспективах : методи опрацювання приватних зібрань // Народознавчі Зошити. - 2015. - Вип. 6. - С. 1420-1424.
29. Довжук І. В. Основи музеєзнавства : Навч. посіб. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2008. – 164 с.
30. Дружинкина Н. Г. Знаточество в России : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.youtube.com/watch?v=mAFZ_VaEPDk. – Назва з екрану.
31. Дудаков В. Знатокі – исчезающий вид : [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://os.colta.ru/art_times/collections/details/937/. – Назва з екрану.
32. Дудар О. Т. Традиційне і сучасне поліське ткацтво // Народна творчість та етнографія (далі – НТЕ). – 1977. – № 2. – С. 44-50.
33. Дудар-Нестер О. Т. Килими Полісся // НТЕ. – 1980. – № 5. – С. 57-61.
34. Дуров В. А. Ордена России. – М. : Воскресенье, 1993.
35. Жолтовський П. М. Художнє лиття на Україні в XV-XVIII ст. – К. : Наук. думка, 1983.
36. Жолтовський П. М. Художній метал. – К. : Наук. думка, 1972.
37. Жук А. Сучасні українські художні тканини. – К. : Наук. думка, 1985.
38. Заварова Г. Як дивитись і розуміти твори образотворчого мистецтва. – К. : Мистецтво, 1982.
39. Запаско Я. П. Мистецька спадщина Івана Федорова. – Львів : Вища школа, 1974.
40. Запаско Я. П., Ісаєвич Д. Я. Пам'ятки книжкового мистецтва. Каталог стародруків, виданих на Україні. – Кн. 1-2. – Львів, 1981–1988.
41. Запаско Я. П. Українське килимарство. – К. : Наук. думка, 1973.
42. Захарчук-Чугай Р. В. Українська народна вишивка : Західні області УРСР. – К. : Наук. думка, 1988.
43. Зварич В. В. Нумізматичний словник. – Львів : ЛДУ, 1980.
44. Знаточество : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://bse.sci-lib.com/article047759.html>. – Назва з екрану.
45. Знаточество : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://vereshagin.ru/?item=d6175ade-10d7-48bf-8181-f3c039dff29d&termin=eb4e85d1-570d-4cf5-97bf-fc0ac21985fa>. – Назва з екрану.
46. Знаточество : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.google.com.ua/url>. – Назва з екрану.
47. Иконографический метод анализа художественного произведения : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://iskusstvoed.ru/2016/10/07/>. – Назва з екрану.
48. Інтерпретація : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Інтерпретація>. – Назва з екрану.
49. Історія українського мистецтва : в 6 т. – К. : Мистецтво, 1962–1969.

50. Кара-Васильева Т. В., Заволокіна А. О. Українська народна вишивка. – К. : Либідь, 1996
51. Кара-Васильева Т. В. Українська вишивка : Альбом. – К. : Мистецтво, 1993.
52. Кара-Васильева Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України ХХ століття : У пошуках „великого стилю». – К. : Либідь, 2005.
53. Кириченко М. А. Український декоративний розпис : Навч. посібн. – К. : Знання-Прес, 2006.
54. Кітова С. Полотняний літопис України : семантика орнаменту українського рушника. – Черкаси : БРАМА, Вид. Вовчок О.Ю., 2003.
55. Класифікація : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Класифікація>. – Назва з екрану.
56. Красилин М. М., Иванов В. А., Халтурин Ю. А. Как мы производим экспертизу : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rusculturexpertiza.ru/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=37&Itemid=58&lang=ru. – Назва з екрану.
57. Красилин М. М., Иванов В. А., Халтурин Ю. А. Экспертиза произведений искусства и ее методы : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gosniir.ru/library/articles/conservation/expert.aspx>. – Назва з екрану.
58. Кривонденченков С. В. Типологические особенности знаточества в русском искусстве второй половины XIX – начале XX века : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.lib.csu.ru/vch/215/033.pdf>. – Назва з екрану.
59. Кузнецов А. А., Чепурнов Н.И. Наградная медаль. – Т. 1 : 1701-1917. – М. : Патриот, 1992.
60. Кузьмина Е. С., Ноль Л. Я. Краткое описание музейного предмета : еще одна попытка унификации : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.artinfo.ru/eva/EVA2000M/eva-papers/200010/Noll-R.htm>. – Назва з екрану.
61. Кузьмина Е. С. Краткое описание музейного предмета : еще одна попытка унификации : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.booksite.ru/fulltext/1/001/001/075/index.htm>. – Назва з екрану.
62. Куценко А. Н. Ордена СССР. – Донецк : Редакционно-издательское предприятие «Лебедь», 1994
63. Лашук Ю. П. Народне мистецтво Українського Полісся. – Львів : Каменяр, 1992.
64. Левитас И. Я. Основы практической филателии. – М. : Радио и связь, 1986.
65. Левитас Й. Я., Басюк В. М. Все про марки. – К. : Реклама, 1975. – 238 с.
66. Литвинець Е. Прикраси з бісеру // Наука і культура. Україна : Щорічник / Гол. ред. О. Сергієнко. – К. : Т-во „Знання», 1989. – Вип. 23. – С. 571-573.
67. Лупій Т. Семантична структура творів народного мистецтва (за матеріалами дослідження обрядових рушників Волині і Західного Полісся) // Минуле і сучасне Волині й Полісся : Народна культура – шлях до себе. Зб. наук. пр. – Вип. 11. – Луцьк : МП „Пульс», 2003. – С. 98-102.
68. Луць С. Особливості традиційних та інноваційних технологій та методів у творчості класичного ювелірного дому “Лобортас” // Народознавчі Зошити. - 2014. - Вип. 5. - С. 1073-1079.
69. Мамаев С. Проблема атрибуции в свете научного описания художественного произведения // Галерея. – 2009. – № 1–2. – С. 82–85.
70. Манучарова Н. Д. Декоративно-прикладне мистецтво Української РСР. – К. : Вид-во Академії архітектури УРСР, 1952.
71. Манько В. Українська народна писанка. – Львів : Свічадо, 2005.
72. Матейко К. І. Народна кераміка західних областей Української РСР. – К. : Наук. думка, 1959.
73. Мееров К. А., Кузьмина Е. С., Лукашова Н. Г. Технологические и лингвистические стандарты описания как основа российского межмузейного общения : [Електронний

- ресурс]. – Режим доступу : <http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CC4QFjAA&url=http://art-con.ru/node/3517>. – Назва з екрану.
74. Мотиль Р. Загальнонаціональні та локальні особливості української теракоти XIX — XX століть // Народознавчі Зошити. - 2014. - Вип. 5. - С. 988-1011.
75. Мулик Я. Каталог поштових марок України 1918-2011. – К. : Коло, 2012.
76. Найден О. Деякі закономірності виникнення та тенденції розвитку художніх промислів // НТЕ. – 1991. – № 4. – С. 49-60.
77. Народні художні промисли УРСР / Г. Горинь та ін. : Довідник / Відп. ред. Р. В. Захарчук-Чугай. – К. : Наук. думка, 1986. – С. 85-88.
78. Нестер О. Т. Орнамент поліського народного ткацтва в плані етнокультурних традицій // Українська культура в іменах і дослідженнях. – Рівне, 1997. – С. 97-98.
79. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв : Посібник / П. Горішевський, М. Ковалів, В. Мельник, С. Оришко; [Під ред. В. Великочого, Н. Гасюк]. – Івано-Франківськ : Плай, 2005. – 64 с. : іл. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://fs3.www.ex.ua/get/4348828d4b8d9a6b73b91e41a6c80208/36871139/museum_posibnyk.pdf. – Назва з екрану, 20.11.2016 р.
80. Оценка культурных ценностей (произведений искусства и антиквариата) : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://inconsulting.com.ua/ru/ekspert-i-ocenka/antikvariat/ocenka-sennostey.html>. – Назва з екрану.
81. Перелигіна О. Проблемні питання атрибуції предметів художнього срібла (на прикладі колекції Львівського історичного музею) // Волинський музейний вісник : Музеї у дослідженні та збереженні пам'яток культурної спадщини західноукраїнських етнічних земель. Наук. зб. / Упоряд. А. Силюк, Є. Ковальчук. – Вип. 4. – Луцьк, 2012. – С. 47–53.
82. Петренко М. З. Українське золотарство XVI-XVIII ст. – К. : Наук. думка, 1970.
83. Петрякова Ф. Гутне скло Львівщини // НТЕ. – 1971. – № 6. – С. 47-53.
84. Під знаком сонця. Народне мистецтво Волині / З. Навроцька : Каталог. – Луцьк : Ініціал, 2004.
85. Постникова-Лосева М. М., Платонова Н. Г. Золотое и серебряное дело X–XX вв. – М. : Наука, 1981.
86. Проблемы экспертизы произведений графики : [Електронний ресурс] : – Режим доступу : http://rusculturexpertiza.ru/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=37&Itemid=58&lang=ru. – Назва з екрану.
87. Рибалко С. Б. Японський традиційний костюм : проблеми атрибуції // Вісник Харків. держ. академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура. – 2014. – № 1. – С. 81–84 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/had_2014_1_17. – Назва з екрану, 15.11.2016 р.
88. Рожанківський В. Ф. Українське художнє скло. – К. : В-во АН УРСР, 1959.
89. Романчук О. С. Аналіз методики дослідження творів мистецтва // Волинська ікона : дослідження та реставрація. Матеріали X міжнар. наук. конф. – Луцьк : Надстир'я, 2003. – С. 149–160.
90. Селівачов М. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія). – К. : Редакція вісника „Ант», 2005.
91. Селівачов М. До проблеми районування українського народного мистецтва (XVIII-XX ст) // Марра Mundi. – Львів-Київ-Нью-Йорк : Вид-во М.П. Коць, 1996. – С. 576-587.
92. Сидорович С. Й. Художня тканина західних областей УРСР. – К. : Наук. думка, 1979.
93. Скрипник Т. О. Становлення видавничої системи в Українській РСР // Теорія та історія радянської книги на Україні : [зб. наук. праць]. – К., 1983. – С. 66–82.
94. Словник основних музейних та екскурсійних термінів : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.google.com.ua/>

- [://pidruchniki.com/12120124/kulturologiya/slovník_osnovnih_muzeynih_ekskursiynih_termi_niv](http://pidruchniki.com/12120124/kulturologiya/slovník_osnovnih_muzeynih_ekskursiynih_termi_niv). – Назва з екрану, 20.11.2016 р.
95. Спивак М. И. Каталог почтовых марок СССР 1918-1980. – Т. 1. – М. : Союзпечать, 1983. – 512 с.
  96. Спивак М. И. Каталог почтовых марок СССР 1918-1980. – Т. 2. – М. : Союзпечать, 1984. – 270 с.
  97. Станкевич М. Є. Українські витинанки. – К. : Наук. думка, 1986.
  98. Степовик Д. В. Українська ікона. – К. : Мистецтво, 1986.
  99. Степовик Д.В. Історія української ікони Х – ХХ століть. – К. : Либідь, 1996.
  100. Тамойкин М. Ю., Тамойкин Д. М., Тамойкин Ю. И. Доктрина ТЭС в сфере оборота культурных ценностей. – Ч. 3 : Современный толковый словарь понятий и терминов в сфере экспертизы, оценки и учета предметов коллекционирования на основе доктрины ТЭС. Версия 2013 г. : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.tamoikin.com/uploads/1/9/0/6/19062735/-_2013-_____.pdf. – Назва з екрану.
  101. Тищенко О. Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (ХІІІ-ХVІІІ ст.). – К. : Либідь, 1992.
  102. Тхоржевський А. Й. Нариси з історії грошей в Україні. – Тернопіль : В-во Карп'юка, 1999.
  103. Українське народне мистецтво. Кераміка і скло. Фотоальбом. – К. : Мистецтво, 1974.
  104. Федоров-Давыдов Г. А. Монеты. – М. : Наука, 1985.
  105. Федорук О. Графіка як вид образотворчого мистецтва. – К. : Мистецтво, 1983.
  106. Филателистический словарь / Сост. О. Я. Басин. – М. : Связь, 1968. – 164 с.
  107. Хмелярська Л. Гутництво на Волині // Минуле і сучасне Волині й Полісся : народна культура – народне мистецтво і духовність : Зб. наук. пр. – Луцьк, 2005. – С. 128-133.
  108. Хмелярська Л. Історія ковальства на Волині // Минуле і сучасне Волині й Полісся : народна культура – народне мистецтво і духовність : Зб. наук. пр. – Луцьк, 2005. – С. 133-139.
  109. Шестаков В., Лясников В. Способ атрибуции, технико-технологического исследования и идентификации культурных ценностей, музейных предметов, объектов культурного наследия (памятников истории и культуры) : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.findpatent.ru/patent/246/2469294.html>. – Назва з екрану.
  110. Шестаков В. А. Формально-логическая структура атрибуции : [Электронный ресурс] / В. А. Шестаков. – Режим доступа : <http://isomuseum.files.wordpress.com/2010/05/ascription-structure.pdf>. – Назва з екрану.
  111. Щербак І. Миттєвості епохи : фотографія як етнографічне джерело // НТЕ. - 2014. - № 6. - С. 113-114.
  112. Щербаківський В. М. Українське мистецтво. – К. : Либідь, 1995.
  113. Юмашева Ю. Ю. Стандарты описания объектов историко-культурного наследия в информационно-поисковых системах : проблемы источниковедения : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://polotsk.museum.by/files/freski/LinkedDocuments/Yumasheva.pdf>; <http://art-con.ru/node/3517>. – Назва з екрану.
  114. Яхонт О. В. Некоторые замечания по проблеме атрибуции произведений искусства или о решающих критериях определения подлинности : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://art-con.ru/node/5308>. – Назва з екрану.
  115. Яхонт О. В. Основные проблемы экспертизы и атрибуции скульптуры : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://art-con.ru/node/5300>. – Назва з екрану.
  116. Яхонт О. В. Проблема оригинала, копии и имитации в станковой пластике ХVІІІ — начала ХХ века : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://art-con.ru/node/5302>. – Назва з екрану.